

- Ölümünün 65. yılı anısına -

Türk Dişhekimliği Tarihinde Dönüm Noktasındaki Bir İsmiñ Biyografisine Kısa Bakış: Eczacı, Dişçi, Kabile (Ebe) ve Hastabakıcı Kadın (Hemşire) Mektepleri'nin İlk Müdürü: Prof.Dr. Mustafa Münif Paşa (Kocaolçun) (1855-1937)

PROF.DR. MUSTAFA MÜNİF KOCAOLÇUN (1855-1937) THE FIRST DIRECTOR OF THE TURKISH SCHOOL OF PHARMACY, DENTISTRY, MIDWIFES AND NURSES: SHORT REVIEW OF THE BIOGRAPHY OF THIS MAN ON THE TURNING POINT IN THE HISTORY OF TURKISH DENTISTRY ON HIS MEMORY AT THE 65th ANNIVERSARY OF HIS DEATH

Arın NAMAL*

* Dr., İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi AD, İSTANBUL

Özet

Bu yazı, Türkiye'de ilk kez resmi olarak dişhekimliği eğitimi verilmeye başlanan Eczacı, Dişçi, Kabile (Ebe) ve Hastabakıcı Kadın (Hemşire) Mektepleri "kurucu müdür"ü olan ve 1909-1916 yılları arasında okulu yöneten Prof.Dr. Mustafa Münif Paşa'nın yaşam öyküsünü özetlemekte ve kendisine ait ilginç bir belgeyi tanıtmaktadır. Bu tanıtış öncesinde, ülkemizde ve dünyada dişhekimliği eğitiminin kurumlaşmasına dair kısa bir tarihe yer verilmiştir.

Summary

On the memory of Prof. Dr. Mustafa Münif Pasha at the 65th anniversary of his death, this article summarizes the life of this man, who was the founding director of the School of Dentistry which started the dentistry education officially for the first time in Turkey, and presents an interesting document concerned with him. Dr. Mustafa Münif who had graduated from the Civilian Medical School in 1879, up from 1881 worked in the same school as assistant at the anatomical department, later on rose to a lecturer at the surgical department and 1886 was appointed professor in the department educating midwives. After the foundation of the School of Pharmacy, Dentistry, Midwives and Nurses in 1909, Mustafa Münif was appointed its first director and continued this duty until 1916. After having left this duty, he gave lectures and lessons on public health, technology etc. in various secondary schools. Because of his interest and comprehensive knowledge of ancient monuments, he worked as head of the Board of the Ancient Monuments' Museum and in the Ministry of Foundations.

There are some publications of him published with the permission of the Medical School, a great part of which are translations from French. Prof. Dr. Mustafa Münif, who is reported to have loved reading and writing a lot, made any effort to go on writing down notes on medicine in a notebook even on his death-bed. This notebook which contains his last notes and proves his diligence and passion for science has been stored in the Professors' Records at the Department of Deontology and History of Medicine at the Medical Faculty of the Istanbul University. A page of this notebook is being presented in this article.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de İlk Dişhekimliği Okulu, Prof.Dr.Mustafa Münif Paşa (Kocaolçun)

Key Words: Turkey's first school of dentistry, Prof. Dr. Mustafa Münif Pasha (Kocaolçun)

T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi 2002, 10:302-309

T Klin J Med Ethics, Law and History 2002, 10:302-309

Eczacı,Dişçi, Kabile (Ebe), Hastabakıcı Kadın Mektepleri'nin “kurucu müdürü” olan Prof.Dr.Mustafa Münif Paşa (Bkz.Resim 1), 65 yıl önce geride bıraktığımız Mayıs ayında vefat etmişti.Aşağıdaki satırlar, bu önemli kişiliği ölümünün 65. yılında anma amacıyla yaşam öyküsünü özetleyip kendisine ait ilginç bir belgeyi tanıtırken, dişhekimliği eğitiminin Batıdaki ve ülkemizdeki başlangıcına da kısaca değinecektir.

Ülkemizde ilk dişhekimliği okulunun kuruluşu

Türklerde, Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere dişhekimliği, yüzyıllarca bir okulda öğrenim görmeksizin, pratikten yetişmiş kişilerce uygulanmıştı.Ancak 19. yy.'ın sonlarına doğru dişçilik yapmak isteyen kişilerin Tıp Okulu'nda sınanması, başarılı olurlarsa kendilerine özel bir belge (ica-

zetname) verilerek çalışma hakkı tanınması uygulamasına geçilmişti. 20.yy. başında hâlâ dişhekimliği yetiştiren bir okulumuz yoktu (1).

23 Temmuz 1908'de II.Meşrutiyet ilan edildiği zaman ülkede Askeri Tıbbiye (Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliye-i Şâhâne) ve Sivil Tıp Okulu (Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye) olmak üzere iki tıp okulu bulunmaktaydı. Meşrutiyetin estirdiği özgürlük rüzgârları ile oluşan sorgulama ortamında, tıp okullarının birleştirilmesi ve fakülte adını alması fikri doğmuştu (2). Bu süreç içerisinde 14 Kasım 1908'de Maârif Nâzırlığı'na bağlanan Sivil Tıp Okulu, 18 Kasım 1908'de yaptığı toplantıda “Mülkî Tıbbiyye Dar-ül-fünûn Tıp Fakültesi” adını aldığı ilân edecekti. Okulun, 6 Aralık 1908 tarihli toplantısında iki tıp okulunun birleşmesi için her iki okul hocalarından oluşacak bir kurulun çalışma yürütmesi görüşüne varılır ve Maârif Nezâreti'ne

Resim 1. Prof.Dr. Mustafa Münif Paşa (Kocaoğlan).Tıp Dünyası [1937 (X)5-109:3514]'ndan alınmıştır.

teklif götürülür. Kabul gören öneri doğrultusunda girişimler başlatılır (3).

23 Ağustos 1909 tarihinde Maârif Nezâreti, Askeri Tıp Okulu'nun bütçesinin 14 Eylül 1909'dan itibaren kendilerine devredileceğini ve Sivil Tıp Okulu'na bağlanacağını duyurur. Altın-taş'ın araştırması (4), bu duyurunun ardından her iki okulun hocalarından oluşan komisyonun "birleşme (tevhid) şartları"nı karara bağladığını, bu kararlardan birinin Eczacı, Dişçi, Kabile(Ebe) ve Hastabakıcı Kadın (Hemşire) Mekteplerinin kurulması ve onlarla ilgili bütçenin hazırlanarak bildirilmesi olduğunu aydınlatmaktadır. Askeri ve Sivil Tıp Okulları'nın birleşmesi ile oluşan Dar-ül-fünûn Tıp Fakültesi'nin yeni kadrosu 28 Eylül 1909'da ilk toplantısını yapar, Fakülte Reislîği'ne Prof.Dr.Cemil Topuzlu seçilir (5).

Tıp Fakültesi Dekanı olan Prof.Dr.Cemil Topuzlu, "80 Yıllık Hatıralarım" adlı eserinde Tıbbiyye'nin ameliyyât-ı cerrahiyye şubesinde "muallim muavini" (6) iken tüm ilgisini dişhekimliği alanına yönelten, 1898'de diş muayenehanesi açarak tüm vaktini dişhekimliğine ayıran Dr.Halit Şazi'ye (1869-1921) çağrıda bulunarak "Dişçi Mektebi" için gereken kadro ile Avrupadan getirilecek âlet ve edevâta ilişkin bir liste ve bütçe hazırlattığını anlatır. Hazırlanan bütçede Dişçilik Okulu için ayrılan pay, bazı tıp hocalarının itirazları ile karşılanmıştır. İtirazcı hocalar, dişçilik okuluna ödenek ayrılması yerine 2 000 kuruş olan maaşlarının 3 000 kuruşa çıkarılmasını isterler. Topuzlu, yakınlık durumu Bakan Emrullah Efendi'ye bildirir. Onun bu yakınma karşısında, "*Paşa, dişçilik sanatının memleketimizde ne kadar geri olduğunu, dişçiliğin halihazırda kimlerin(berberlerin) elinde bulunduğunu biliyorum, sen merak etme, bütün sorumluluk benimdir*" sözleriyle verdiği destek, dişhekimliği okulunun açılmasında tarihi bir rol oynar. Çünkü Emrullah Efendi, verdiği sözlü destek doğrultusunda, sorumluluğu üzerine alarak bütçenin Meclis-i Meb'ûsân'da Topuzlu'nun isteği şeklinde onaylanmasını sağlayacaktır. Böylelikle açılacak "Dişçilik Okulu"nun kadrosu ile Avrupa'dan sipariş edilecek âlet ve edevâtın ödeneği elde edilmiş olur (7).

İki tıp okulunun birleştirilmesi kararının alındığı 1909 yılı, Türk tıp eğitimi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu birleştirme kararı çerçevesinde Darülfünûn Tıp Fakültesi adını alan Tıp Okulu, Haydarpaşa'da Askerî Tıbbiyye için inşa edilmiş binaya taşınır, adı tarihe karışan Sivil Tıp Okulu'nun Kadırga'da boş kalan binasının tamir ettirilmesiyle Eczacı-Dişçi-Ebe ve Hastabakıcı Mektepleri kurulur. Ebelere okul olması için de yine Sivil Tıp Okulu'na ait harap barakalar, hastane pavyonları tamir ettirilerek "Ebeler Mektebi" haline sokulur. 29 Eylül 1909'da okulun oldukça geniş olan idare kadrosunun başına, Prof.Dr.Mustafa Münif getirilir (8). İlk toplantısını 6 Ekim 1909'da yapan Tıp Fakültesi Meclisi, Dr.Halit Şazi'nin okul müdürlüğüne atanmasını istemiştir (9). Ancak Maârif Nezâreti bu göreve daha önce, 29 Eylül 1909 tarihinde Mustafa Münif Paşa'yı atadığı için Dr.Halit Şazi, "Emrâz-ı Mütenevvi'a-i Esnân"(Diş Hastalıkları) muallimliği ile görevlendirildiği Dişçilik Okulu'nda idari görev olarak sadece Muallimler Meclisi'ne başkanlık etmekle yetinmek durumunda kalır (10).

Dâr-ül-fünûn-ı Osmânî Tıp Fakültesi Cemiyeti Muallimîn Mukarrerât ve Zabıt Defteri'nin taranmasına dayanan yukarıda adı geçen bir araştırma, 4 okulun tek elden idare edildiği bu yapılanmanın başlangıçta çeşitli düzensizliklere yol açtığını ortaya koymuştur. Nitekim 5 Haziran 1910 tarihli tutanakta, Eczacı ve Dişçi Okulları ile ilgili yazışmaların, bu okulların müdürlüğü vasıtasıyla gerçekleştirilmesi, yine bu okulların Muallimler Meclisi'nin de yönetim işlerine karışmayıp, eğitim ile ilgilenmelerinin kendilerine duyurulmasına karar verildiğine işaret edilmektedir (11).

Dört okulun idare müdürü olarak görevlendirilmiş olan Mustafa Münif Paşa'nın sorumluluğu zamanla iki okulun (Eczacılık ve Dişçilik Mektebi) idaresi ile sınırlanır. Çünkü Kabile Mektebi'nin başka bir müdürü bulunmaktadır. Dördüncü mektep olan Hemşire Mektebi de Kadırga'da olmayıp, artık Haydarpaşa'da faaliyetini sürdüren Tıp Fakültesi bünyesinde bulunduğu için kendiliğinden devreden çıkmıştır (12).

Okul, ilk açılışında okuma yazması olan, dişçilikte çalışmış bulunanları okulda yapılan bir sı-

navla alır. Bir-iki yıl süren bu tür kabule büyük rağbet olunca, Rüştîye'yi bitirenlerin, yani orta tahsili bulunanların sınavsız alınması, bu derecede eğitimi olduğunu iddia edenlere de sınav uygulanması tutumu benimsenir. İ'dâdî'yi (orta okuldan sonra yüksek okula hazırlayan okul) bitirenler ise sınavsız kabul edilirler.

Batıda dişhekimliği eğitiminin kurumlaşması

Türkiye'deki gelişmeyi kıyaslama açısından Batıdaki gelişmelere bakıldığında, Avrupa coğrafyasında diş hekimliğinin, yakın yüzyıllara dek itibarı yüksek bir meslek olmadığı görülür. XIV.yy. Prusyası'nda 1725 yılında yayınlanan tıp ile ilgili bir fermanla dişhekimleri hâlâ, zanaatkârlar ve seyyar şifavericilerle bir tutuluyorlardı. Ancak 19.yy.'ın ikinci yarısında dişhekimliğinin bilimsel bir dal olduğu, tıp fakültelerine bağlı, özel bir alan olarak tanınabileceği fikri gelişmeye başlamıştı.

Dişhekimliği eğitiminin yerleşmesinde Amerika'da özel eğitim yerleri olarak kurulan "Dental School"ların önemi vardır. 19.yy. başından itibaren yoğunlaşmaya başlayan bu kuruluşlarda, tıp fakültelerine bağlı olmadan, tam bir serbesti içerisinde, mekanik-teknik eğitimin ön planda tutulduğu türde eğitim veriliyordu. Bu türde dişhekimliği öğretimi verenler içerisinden Chapin Aaron Harris(1806-1860) ve Horace H.Hayden(1769-1844), etkinliklerini Maryland Üniversitesi çatısı altına taşımayı amaçlamışlar, sonuç alamayınca 1839 yılında Baltimore'da *College of Dental Surgery*'yi kurarak, okulun 1 Şubat 1940'da Tıp Okulu statüsüne kavuşmasını sağlamışlardı. 1900 yılına ulaşıldığında Amerika'da dişhekimliği eğitimi veren 60 yüksek okul vardı.

Avrupa'da, dişhekimliği için spesifik ilk yüksek okul eğitimi, 1859 yılında *London School of Dentistry*'de mümkün olmuştu. Almanya'da da dişhekimliği eğitimi, uzun yıllar özel olarak açılan yerlerde yürütülmüş, ilk yüksek okul 20 Ekim 1884'de Berlin'de üniversite bünyesinde bir "Enstitü" şeklinde açılmıştı. İsviçre'de dişhekimliğinin tam anlamıyla bir akademik eğitime dönüşmesi 1912 yılını bulacaktı. Dişhekimliği eğitimi alanında daha ilginç bir seyir izlenmiş olan Avustur-

ya'da, daha 1842 yılında eğitimsiz kişilerin bu mesleği icra etmelerini men eden önlemler alınmıştı. Buna karşın, diş teknisyenlerinin sayısının artması ve dişhekimliği uygulamalarında ağırlıklı bir yer edinmeleri nedeniyle, 14 Eylül 1842'de çıkarılan bir fermanla, sadece hekimlere dişhekimliği yapma izni verilmişti. Dişhekimliği yapmak isteyen kişi, önce hekim olacak, daha sonra stomatolog olarak uzmanlaşacaktı. Bu yol, Avusturya'da günümüze dek yürürlükte kalmıştır (13).

Yaşam öyküsüne kısa bakış

Mustafa Münif Kocaolçun, Bahriye'ye mensup Mehmed Galip Efendi'nin oğlu olarak 1272(1855) tarihinde Balat Kesmekaya'da dünyaya gelmiş, ilk tahsilini Kasımpaşa'da Yeniçeşme İptidai Okulu'nda yaptıktan sonra, 1285(1868)'de Dârülmaârif Mektebi'ne girmiş, 1289(1872) yılında sınav vererek Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye'ye katılmış, 1879'da 78 numaralı diplomayla "birinci derece doktor" ünvanı ile mezun olmuştu. 1292(1875)'de daha Tıbbiyye'de öğrenci iken Sırp Muharebesi zamanında Niş Hastanesi'ne yüzbaşı olarak tayin edilmiş, 1293 (1876)'de muhacirlere hekimlik yapmış ve iftihar madalyası ile ödüllendirilmişti(14).

Tıbbiyye'den mezun olduktan sonra 1298/1881 yılında Sivil Tıp Okulu (Tıbbiyye-i Mülkiyye) ilm-i teşrih (anatomi) muallim muavinliğine tayin olunmuş(15), 1299/1882 yılında okulun müdür muavinliğine atanmıştı(16). Resmi kayıtlarda Dr. Mustafa Münif Efendi'nin 1300/1883'de serirîyyât-ı hâriciyye'de (cerrahi kliniği) saniye (ikinci) rütbesi ile muallim muavini olduğu bilgisine rastlanmaktadır(17). Ertesi yıl aynı görevde salise (üçüncü) rütbesine yükselir(18). 1302/1885 yılında serîriyyât-ı hâriciyyede muallim muavinliği sürerken (19) Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye üyesi olduğu (20), 1312/1894 yılında "mütemâyiz" rütbesini aldığı (21), 1898 yılında Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye üyeliği sürerken "gümüş liyâkat" madalyası ile onurlandırıldığı bilgisine rastlanmaktadır (22).

1304/1886 yılında, bir heyet huzurunda gerçekleştirilen sınavda birinci gelmesinden ötürü,

cerrahi kliniğindeki ünvanı saklı kalmak kaydıyla Tıbbiyye-i Mülkiyye'nin açık bulunan kıbâle(ebe) muallimliğine tayin edilmiştir(23). Bu bilgiyi doğrular yönde “Nevsâl-i Âfiyet” adlı kitapta yer alan fotoğrafı altında Mustafa Münif , “Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye’de fenni kıbâle muallimi ve serîriyyât-ı hâriciyye muallim muavini” ünvanı ile tanıtılmıştır (24).

1309/1891’de Dersâdet İ’ dâdî Mülkîsi “u-lûm-ı tabîiyye ve hıfzısihha muallimliği” görevini ek olarak üstlenmişti.(25).Yazdığı eserlerin bazılarında (26), Tıbbiyye-i Mülkiyye’de “Fennî Kehhâliye (Göz hastalıkları)” dersini fahri olarak verdiği anlaşılmaktadır.1909’da yeniden oluşturulan Eczacı, Dişçi, Kabile ve Kadın Hastabakıcı Mektepleri’nin Müdürlüğü’ne getirilerek bu görevi 16 Ocak 1916 tarihine kadar sürdüren Mustafa Münif Paşa, bu tarihte okula yeni bir müdür atanmış, fakat atananın fiilen göreve başlamaması üzerine 4 Şubat 1916 tarihine kadar da “müdür vekili” sıfatı ile çalışmıştı (27).

Bu görevden ayrıldıktan sonra çeşitli liselerde (bunlardan birisi de Vefa İ’ dâdîsi’dir) hıfz-ı sıhhat ve tarih-i tabîî(fizik, kimya, zooloji, botanik) derslerini veren, eski eserlere merakı ve bu konudaki geniş bilgisi ve kolleksiyonculuğu ile de tanındığından İslâm Âsâr-ı Atîka (Eski Eserler)Müzesi Yönetim Kurulu Başkanlığı’na seçilen, 1341/1923 yılında Evkaf Nezâreti Teberruât-ı Vakfiye Komisyonu üyesi olarak çalışan Mustafa Münif Paşa, eski eserlerle ilgilenenlerin danışabildiği bir kişi olarak ün kazanmıştı. 1937 yılı Haziranı’nda, 80 yaşındayken vefat ettiğinde, devlete hizmetinin 58 yılı aşığı söylenir (28).

Bir tıp periyodiğimiz bu kaybı şu sözlerle duyurmuştu: “Yıllarca Darülfünûn ve bir çok memleket işlerinde çalışmış olan yaşlı meslektaşımızın ölümünü acı ile haber verir, hürmetle anarız(29)”.Bir başka aylık tıp dergisi, Ağustos sayısında Mustafa Münif Paşa’nın kütüphanesinin ailesi tarafından 3. Mıntika Etubbâ Odası’na bağışlandığını yazar(30). İlginç olan, dişhekimleri için dönemin önemli yayın organı konumundaki Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası’nın, 1937 yılı Haziran-Temmuz ya da Ağustos sayılarında bu

vefat ile ilgili bir habere yer vermemesidir. Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası’nın adı geçen sayılarında bu vefat ile ilgili bir duyuru aranırken göze, 1937 yılının Ağustos sayısında etkilenilen bir kayıp olarak duyurulan Budapeşte Diştababeti Mektebi Müdürü Prof. Szabo’nun ölüm haberi çarpmaktadır(31).

Eserleri

Ölümü ardından yayınlanan kısa biyografilerde(32) **basılı eserleri:***Dâ-ül hafr, Risâle-i isti’ mâl-i mi’riâtü’l-ayn ve teşhîs-i emrâz-ı k’aru’l-ayn* (33), *Muhtıra-i kehhâl* (34), *Hıfz- ı sıhhat-i basar*(35), *Kolera Risalesi, Yüz Sene Yaşamak İçin, basılı olmayan eserleri: Emrâz-ı zührevîyye, Hıfz-ı sıhhat-i etfâl, Mecelle-i emrâz-ı nisâ, Emrâz-ı hâriciyye (4 cilt), Emrâz-ı müstevliyye, Körlüğün esbâbi ve tedâbir-i tahaffuziyyesi, İlm-i vezâif-i tib, Kâmûs-ı felsefe (Etem ve Hakkı İzmirli ile beraber), Kendi Kendinin Hekimi* olarak verilmiştir.

Ölüm döşeginde de elden bırakmadığı çalışkanlığı/üretkenliği

Vefatı üzerine yazılan yazılarda Mustafa Münif Paşa’nın kişiliğinde nezaket, alçakgönüllülük ve vefakârlığın en güzel bileşkesini temsil ettiği, özel hayatında da son derece nazik, geçimli ve kibirsiz davrandığı, fakir hastalara karşı şefkatini esirgemediği, onlara bakmakla yetinmeyip, ilaç paralarını da cebinden verdiği anlatılmaktadır. O, aynı insancıl duygularla, meslektaşları arasında da iyi ilişkilerin ve dayanışmanın güçlenmesini arzulamış, Etibba Muhâdenet Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştı(36).

Aynı yazılar, Mustafa Münif Paşa’nın çalışmayı çok sevdiğini, çok okuyup-çok yazan bir kişi olduğunu vurgulayarak, son günlerinde bile çalışmaktan(yazmaktan) geri durmadığını şu sözlerle aktarıyorlardı: “Vefatından birkaç gün evvel yaşı sekseni geçmiş olması sebebiyle titreyen elleriyle bir şeyler karalıyor ve hâlâ yazmak ve bir eser meydana getirmek istiyordu (37). İkinci yazıda da , aynı gözlem paylaşılmaktadır: “ Ölümü ile neticelenen on beş günlük hastalığından bir gün evvel, yazısının okunmaz bir halde olmasına bakmayarak hâlâ çalışmakla meşguldü (38)”.

Son yazısı

Poliklinik adlı aylık tıp dergisinde 1936 yılında şöyle bir ilân yayınlanır: “İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Direktörlüğü’nden: Enstitümüz, hayatta ve ebediyete kavuşan meslektaşlarımızın 1) Hatıra 2) Resim 3) Eser 4) El yazısı vs.’lerini müze ve kütüphanesinde saklayacağından bu gibi vesikaların iyi muhafaza ve teşhiri için gönderilmesi rica olunur.(39)”.

Bildiğimiz üzere o tarihlerde Enstitü’nün Direktörü, ülkemizde tıp tarihinin kurumlaşmasının öncüsü, bu alanda yaşama gözlerini kapayana dek uzun yıllar şevkle çalışmış Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1898-1986)’dir. Onun, bu hevesli, ısrarlı uğraşımın etkileyiciliği sayesinde, bugün İstanbul Tıp ve Cerrahpaşa Tıp Fakülteleri Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalları arşivlerine dağılmış durumda bulunan nice değerli belgenin toplanması sağlanmıştır. Aşağıda tanıtılacak belge de, kuşkusuz Ünver’in bu inançlı, yoğun çabasının bizlere bir armağanıdır.

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı “Profesörler Arşivi”nde Mustafa Münif Paşa adına açılmış dosyada(40) bulunan tek belge, titrek, güçsüz bir elin yazısı ile doldurulmuş satırların yer aldığı, yaprakları sararmış 10 sayfadan oluşan, tek ortalı, ince çizgili bir defterdir. Toplam 7 sayfasında el yazısı bulunan bu defterin ilk sayfasının sağ alt köşesinde eski Türkçe, fakat yukarıdaki satırlarla hiç bağdaşmayacak denli özenli bir yazı ile “**en son yazısı**” notu düşülmüştür (Belge 1). Bu açıklama, Mustafa Münif Paşa’nın ölüm döşeginde bile sürdürdüğü çalışkanlığına, bilgi üretme aşkına duygulanarak tanıklık etmiş bir kişinin, bunun kanıtı olan defteri korumak, yarınlara bırakmak istediğini, Ünver’in tıp dergisinde yayınlanan çağrısına uyararak onu Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi’ne armağan ettiğini düşündürmektedir.

Güç okunan notlarda, emzirme-süt akışını kolaylaştıran ilaç ve gıdalar, emzirenin memesinde oluşan kistler gibi konulardan söz etmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Cümleler kesintiye uğramış, bölük pörçük ifadeler şeklindedir.

Sonuç

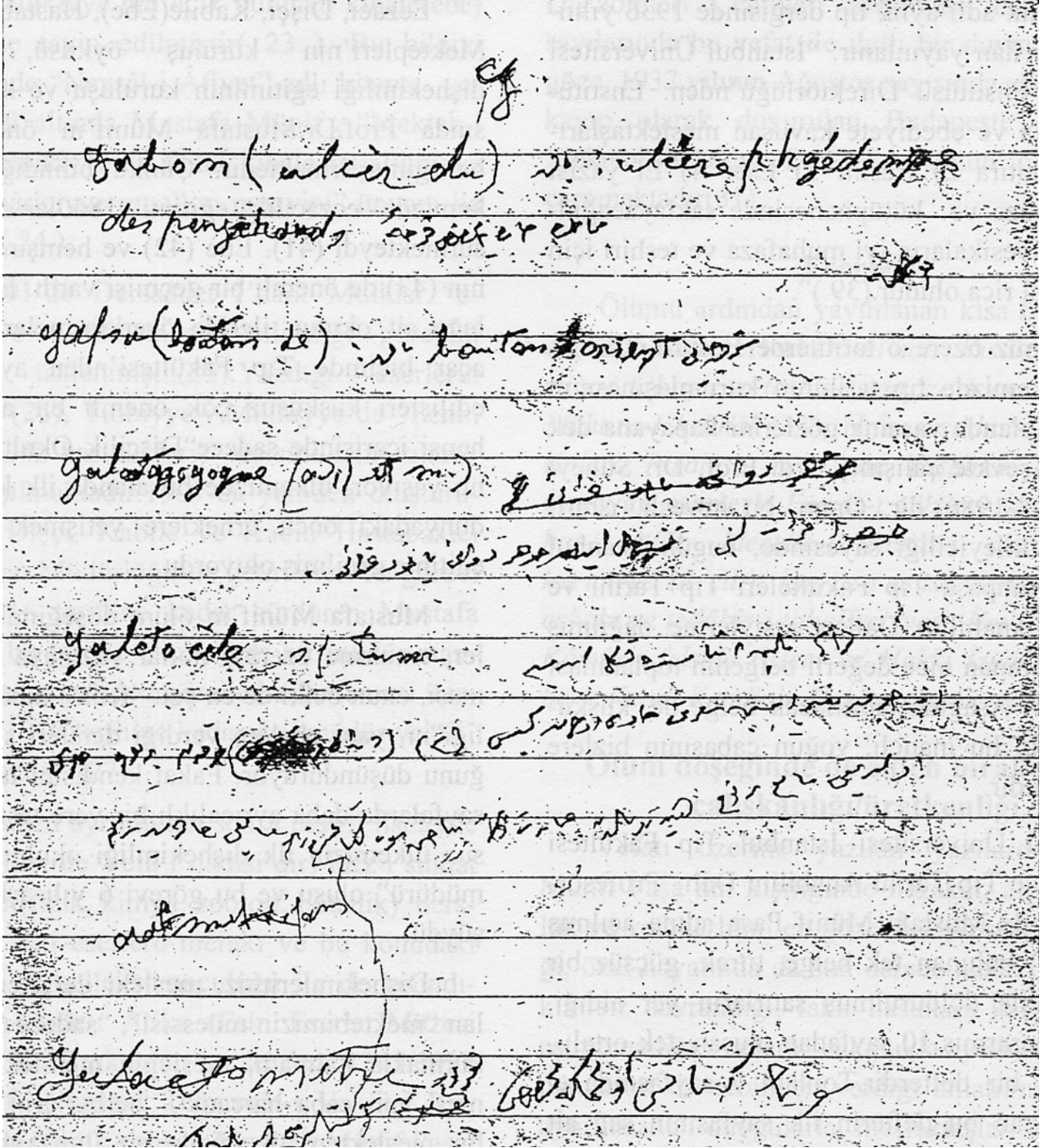
Eczacı, Dişçi, Kabile(Ebe), Hastabakıcı Kadın Mektepleri’nin kuruluş öyküsü, ülkemizde dişhekimliği eğitiminin kuruluşu ve kurumlaşmasında Prof.Dr.Mustafa Münif’in öncü emeğini belirginleştirmektedir. Çünkü bilindiği üzere ülkemizde eczacılık eğitimi 1840lar’dan itibaren sürmekteydi (41). Ebe (42) ve hemşire eğitimlerinin (43) de önemli bir geçmişi vardı. Bu dört mesleğe ait okulun ileride özerkleşmelerinin yolunu açar biçimde Tıp Fakültesi’nden ayrı organize edilişleri kuşkusuz çok önemli bir adımdı ama, hepsi içerisinde sadece“Dişçilik Okulu” kuruluşunu yaşıyor, ülkemizde bu alanda ilk kez sistemli, dünyadaki öncü örneklerle yetişmek isteyen bir eğitime geçilmiş oluyordu.

Mustafa Münif’in ölüm döşeginde bile gebeler, emzirme üzerine notlar yazmaya çalışmış olması, onun belki de en çok “fenn-i kıbâle muallimliği”ni, yani ebelerle verdiği dersleri sevmiş olduğunu düşündürüyor. Fakat kendisini tarihi anlatan sayfalarda daha ayrıcalıklı bir yere taşıyan, kuşkusuz ülkemizin ilk dişhekimliği okulunun “kurucu müdürü” oluşu ve bu görevi 6 yılı aşkın sürdürüyordu.

Dişhekimlerimiz, mesleki dergilerinde yer alan “mektubumuzun müessisi”, “sadece mektubimizi kurmakla kalmadı, mesleğin memlekette kökleşmesi için çaba harcadı”, “berberlerin elinde olan bir meslekten ülkemizde bir ilim şubesi yarattı” (44) gibi ifadelerle, Prof.Dr.Halit Şazi’nin (Kösemihal) dişhekimliği eğitiminin kurumlaşmasına verdiği tartışmasız emekleri dile getirmeyi sürdürmektedirler. Halit Şazi, uzun yıllar ölüm günü olan 26 Mart’ta mezarı başında meslektaşlarınınca anılmıştır (45). Bu değerbilir tutumun yanısıra, Prof.Dr.Mustafa Münif (Kocaoğlan) adının da unutulmaması, takdirle anılması yine tartışılmayacak nitelikte bir vefa borcudur.

Teşekkür

Bu çalışmada yararlanılan eski yazılı belgelerin okunmasındaki emeği için Uzm. Sayın Abdullah Köşe’ye, Sâl-nâme’lerin tıp ile ilgili kısımlarından oluşturduğu derlemeden yararlanmamı sağladığı için Sayın Prof.Dr.Nuran Yıldırım’a teşekkür ederim.

BELGE 1: Prof.Dr.Mustafa Münif (Kocaolçun)'un ölüm döşeğinde tuttuğu notlardan bir sayfa. Sağ alt köşede "en son yazısı" ibaresi yer alıyor. (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Arşivi).

KAYNAKLAR VE DİPNOTLAR

1. Uzel İ. Dünyada ve bizde dişhekimliği eğitiminin gelişmesi. Tıbbi Etik Yıllığı II. Yay.: Arslan Terzioğlu. İstanbul 1992:60-81.
2. Unat EK, Samastı M: Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye. İstanbul 1990, s.65-67.
3. Altuntaş, Ayten: Eczacı Sınıfı'ndan Eczacı Mektebi'ne. IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı (4-5 Haziran 1998, İstanbul) Bildirileri. Ed.:Emre Dölen. İstanbul 2000, s.6.
4. Altuntaş, Ayten: a.g.m., s.6-7.
5. Topuzlu,Cemil: İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.İstanbul 1982, s.77.

6. 1906 yılında Dr.Halit Şazi, “ameliyyât-ı cerrâhîyye muallim muavini, rütbe: kolağası, madalya: gümüş liyâkat ve sanâyi” mesleki unvan ve derecelerine sahiptir. Bkz. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye yıl:1323/1906, s.374.Ancak,1325/1907 ve 1326/1908 yıllarına ait Sâl-nâmelerde Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye Hocaları listesinde Dr. Halit Şazi ismine rastlanmamıştır.
7. Topuzlu, Cemil: a.g.e., s. 78.
8. Yalçın, Hikmet: Tıp Fakültesi Dışhekimliği Okulu. İstanbul Üniversitesi 1949-1950 Ders Yılı Öğrenci Rehberi. İstanbul 1949,s.54. Muğan,Nuri:Türk Dışhekimliği Tarihi. İstanbul Üniversitesi Yayınları No.:3831, İstanbul 1994, s.88. Efeoğlu A, Demirhan Erdemir A, Öncel Ö: Başlangıçtan Günümüze Dışhekimliği.İstanbul 2000, s.177. Baylav, Naşit:Eczacılık Tarihi Dersleri. İstanbul 1970:262.
9. Yalçın,Hikmet: a.g.m., s.53.
10. Efeoğlu A, Demirhan Erdemir A, Öncel Ö: Başlangıçtan Günümüze Dışhekimliği. İstanbul 2000, s.177. Efeoğlu, Ahmet: Dışhekimliği Tarihi.İstanbul 1992, s.124. Dört okulun tek müdür tarafından yönetilmesi, tasarruf tedbirleri bakımından da uygun bulunmuştur. Bkz. Ergin, Osman: İstanbul’da Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri. İstanbul 1940, s.52.
11. Altıntaş, Ayten: a.g.m.,s.19.
12. Altıntaş,Ayten: a.g.m.,s.18.
13. Strübig, Wolfgang: Geschichte der Zahnheilkunde. Eine Führung für Studenten und Zahnärzte.Köln 1989, s.138-145.
14. (anonim):Mustafa Münif Paşa. Tıp Dünyası 1937 (X)5-109: 3513-5.
15. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1298/1881 yılı, s.272.
16. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1299/1882 yılı, s.259.
17. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1300/1883 yılı, s.191.
18. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1301/1884 yılı, s.376.
19. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1302/1885 yılı, s.398.
20. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1303/1886 yılı, s.313.
21. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1311/1894 yılı, s.288.
22. Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 1315/1898 yılı, s.314.
23. Bkz. (anonim): a.g.m., s.3514.
24. Besim Ömer: Nevsâl-i Âfiyet. Cilt II. Alem Matbaası, İstanbul 1316/1899, s. 295.Ayrıca bkz. dipnot 32.
25. Bkz. (anonim): a.g.m.,s.3514. Ancak Sâl-nâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye kayıtlarında 1305/1888 -1309/1892 yılları arasında Mekteb-i Tıbbiyye hocalarının adlarının yer aldığı listelerde Dr.Mustafa Münif adına rastlanmamaktadır. Aynı şekilde 1316/1899 yılından başlayarak 1325/1908 yılına dek olan süre içerisinde de aynı listelerde bu ad yer almamaktadır.
26. Bkz.dipnot 33 ve 34.
27. Baylav,Naşit: a.g.e., s.262.
28. Yaşaroğlu, A H: Prof.Dr. Mustafa Münif “Paşa”. Poliklinik 1937 (IV) 12-48: 361.
29. Bkz. Dirim 1937 (XII) 6: 214.
30. Bkz.Poliklinik 1937 (V) 50: 50. Osman Ergin,Mustafa Münif Paşa’nın notlar kütüphanesinin Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi’nde olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ergin,Osman: a.g.e., s.78.
31. Bkz.Dıştıbpleri Cemiyeti Mecmuası 1937 (14)79: 24.
32. Bkz.dipnot 14 ve 28.
33. “Oftalmoskop kullanımı ve orbita hastalıklarının teşhisi” başlığını taşıyan bu kitap Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Koleksiyonu Tıp Kısmı’nda 124/122 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.Der-saadet 1306, Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiye Basımevi künyeli kitap 164s.’dir. Göz hastalıklarından söz eden eserin iç kapağında eserin Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye’nin onayı ile yayımlandığı belirtilmektedir. Yine iç kapakta Dr. Mustafa Münif, kendisini “*Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye Azâsından Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye-i Şâhâne Serriyyât-ı Hâriciyye Muallim Muavini ve Mekteb-i Mezkûr Fenn-i Kibâle Muallimi ve Fenn-i Kehhâlî muallim-i fahrîsi*” olarak tanıtmıştır. Fransızcadan çevirilen eserin girişinde adı “Dağane” olarak okunan yazının önsözü yer almaktadır.Dr.Mustafa Münif, çeviri için yazdığı önsözde Fizyoloji Muallimi Şakir Efendi’ye ve birkaç yıl muavinliğinde bulunduğu, kendisini bu çeviriye gerçekleştirmesi için teşvik eden Mekteb-i Tıbbiyye-i Fenn-i Kehhâlî Muallimi Behçet Bey’e teşekkür etmiştir.
34. Millet kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Koleksiyonu Tıp Kısmı’nda 316/229 numara ile kayıtlı, göz hastalıkları üzerine yazılmış bu eserin iç kapağında müellif adları olarak Etfâl-i Marif Hastanesi Cerrahi Dr. Sen-Germen ve Paris Dar-ül-fünûn-ı Kehhâliyye Muavini Dr.A. Valvud ibareleri okunmaktadır. Mütercimi başlığı altında “*Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye-i Serriyyât-ı Kehhâliyye Muavini Fahrîsi İzzetlü Dr.Mustafa Münif Efendi*” ibaresi yer almaktadır. 1306 yılında Mekteb-i Tıbbiyye Basımevi’nde basılan kitap 83 sayfadır.
35. Bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde (İzmirli İsmail Hakkı Kütüphanesi 1902) numara ile kayıtlıdır. Der-saadet Manzûme-i Efkâr Matbaası’nda 1328 yılında yapılmış ikinci baskıya ait bu nüsha 264+ 6s.’dir.Girişinde Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye imzası ile, eserin (okunduğu şekliyle) Kaluzuski’den tercüme edildiği Bilgisine yer veren tercüme ile ilgili bir tasdikname yer almaktadır. Göz sağlığının korunmasını konu alan bu kitapta, dış sağlığının korunmasının vücut sağlığı açısından önemi (s.8), çürük dişlerin sakıncaları (s.38) gibi alt başlıklara da rastlanmaktadır.
36. Yaşaroğlu, A H: a.g.m.,s.348.
37. İbid.
38. Bkz.(anonim): a.g.m., s.3514.
39. Bkz.Poliklinik 1936 (IV) 3-39: 84.
40. Bkz. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı “Profesörler Arşivi”. Lexikon M/D IV-40.
41. Baytop, Turhan: Türkiye’de Eczacılık Öğretiminin 150.Yılı. Baytop, Turhan (Yay.): Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları. İstanbul 2000, s.50-57.
42. Bkz.Kazancıgil, Aykut: Türkiye’de doğum bilgisi ve kadın hastalıkları eğitiminin 103.yılı (1892’den günümüze). Tıp Tarihi Araştırmaları 1999,8: 216-226.
43. Bkz.Sarı N, Özaydın Z. Dr.Besim Ömer Paşa ve kadın hastabakıcı eğitiminin nedenleri I. Sendrom 1992 (4) 4: 10-19.Sarı N, Özaydın Z: Dr.Besim Ömer Paşa ve kadın hastabakıcı eğitiminin nedenleri II. Sendrom 1992 (4) 5: 72-80.
44. (anonim): Halit Şazi Bey’in vefatının on ikinci yıldönümü münasebetiyle. Dıştıbpleri Cemiyeti Mecmuası 1933 (10) 54:9-11.
45. Bkz.Dıştıbabeti Okulu 1935 Albümü. İstanbul 1935, s.2.

Geliş Tarihi: 15.10.2002

Yazışma Adresi: Dr. Arın NAMAL
İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
Deontoloji ve Tıp Tarihi AD,
Horhor cad.13 34260 Fatih, İSTANBUL
arinnamal2002@yahoo.com